

zésével vagy fejlesztésével, szükség van egy szilárd értékformáló alapra, amely irányítja próbálkozásunkat Földünkkel, a természettel és más kultúrákkal való helyes viszony kialakítására annak érdekében, hogy biztosíthassunk egy értelmes jövőt magunk és az utánunk jövő nemzedékek számára.

Dr. REZI ELEK

A TEREMTETT VILÁG VÉDELMÉNEK UNITÁRIUS TEOLÓGIAI ÉS ETIKAI VIZSGÁLATA

Teológiai szempontból indokoltnak vélem, hogy a napjainkban használatos „környezetvédelem” kifejezést a „teremtett világ védelme” kifejezéssel helyettesítsük. Ezzel azt szeretnénk nyomatékosítani, hogy a kérdés nemcsak szociális, kulturális, politikai, gazdasági, hanem teológiai probléma is. Lényegében az Istentől kapott megbízatásunk teljesítéséről vagy nem teljesítéséről, Isten akarata iránti engedelmességről vagy közömbösségről, esetenként szembehelyezkedésről van szó.

A Zsolt 24, 1 figyelmeztet, hogy a „Föld az Istené!”, mi csak időlegesen bérbe vettük azt, és felelősen kell élnünk. Meggyőződésünk az, hogy a természetes környezet az isteni sugalmazás (kijelentés, üzenet) forrása, amely segít abban, hogy közelebb kerüljünk Istenhez, önmagunkhoz és embertársainkhoz.

Az ember, amikor környezetét rombolja, annak tárgyi és kulturális értékeit pazarolja, ezzel nemcsak önmaga környezetét szegényíti meg, de önmaga értéktartalmának a gyarapítását is hátráltatja és végső soron Istentől távolodik el.

Sajnálattal állapítjuk meg, hogy az ember természet iránti felfogásából - akarva-akaratlanul - napjainkban egyre kezd kiszorulni az isteni jelleg, az „isteni bélyeg nyoma”. Az ember mint anyaghoz viszonyul a természethez, környezetéhez, és úgy véli, hogy kénye-kedve szerint alakíthatja és formálhatja. A korábbi materialista szemlélet maradványa ez, amely olyan jelszavakat hangoztatott és tanultatott meg, mint „Harcban a természettel”, „Legyőzzük a természet erőit”, „Az ember a természet ura” stb. Pedig az ellenkezője reális. Ahhoz ugyanis, hogy a természethez, a környezetünkhöz közelebb kerüljünk, értékeit felismerjük és megbecsüljük, éppen az istenit kell újra nem felfedezni (mert az adott), hanem megláttatni benne. A természet nem egy velünk szembenálló, a mi előrehaladásunkat, fejlődésünket gátló „erő”, hanem az élet hordozója és bölcsője. Az a bölcső, amelyet Isten ringat! Ennek tudatosítása napjaink időszerű feladatai közé tartozik.

A felelősség késztet arra, hogy erkölcsstanunkban, az istenire is tekintve, helye legyen a szubhumán életnek is. Az etika sürgető parancsa az emberközponit szemlélet átfarmálása életközponit szemléletté.

Csak ilyen etikában kaphat helyet a szubhumán élet. A viszony nem lehet egyoldalú, mellé- vagy fölérendelő, hanem közös, egyenlő és kölcsönös. Albert Schweitzer, az élet tiszteletének nagy szorgalmazója és etikus-teológusa nyilatkozta: „Az eddigi erkölcsstanok abban hibáztak, hogy csupán az emberek

közti viszonyt tárgyalták. A valóságban azonban a kérdést így kell megfogalmaznunk: milyen magatartást kell tanúsítanunk a világgal és valamennyi megismerhető léttel szemben. Az ember csak akkor erkölcsös, ha számára az élet mint olyan szent, tehát a növények, állatok és embertársai élete. Az élet tisztelvényének erkölcstana magában foglal mindent, amit szeretetnek, odaadásnak és rokonszenvnek nevezhetünk, szenvedésben, örömben vagy erő kifejtésben egyaránt.”

Meggyőződésünk, hogy Isten a világot nemcsak a ma, hanem a mindenkori tökéletesedésre törekvő emberért teremtette. Konkrétabban: Isten a múltat a jelen, a jelent a jövő érdekében hívta létre. Ezért teremtett világunkkal szembeni magatartásunk sohasem fakadhat önző egyéni vagy szűkkörű közösségi érdekekből.

A tékozló fiú példázatának (Lk 15,11-32) üzenetét - tárgyunk szempontjából - úgy is értelmezhetjük, hogy aki egyszerre és időnap előtt „ki akarja venni a jussát”, az nem jár helyes úton; az tékozolja, pazarolja a természet értékeit, nem számolva a következményekkel.

Már az Ószövetség sokatmondóan fejezte ki az embernek a környezete iránti felelős kapcsolatát, amikor hangsúlyozta, hogy Isten azért helyezte az embert az Éden kertjébe, hogy „művelje és őrizze azt” (1Móz 2,15). Itt egyáltalán nincs szó kifosztásról, tékozlásról, uralomról, kihasználásról.

Mindezt azért hangsúlyozzuk, mert az 1Móz 1,28-ban elhangzott teremtésbeli felhívást: „Isten megáldotta őket és ezt mondta nekik: »szaporodjatok és sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen»,” vádként hangoztatják a keresztények felé, hogy az ember természetet uraló, kifosztó, leigázó magatartása innen vette volna eredetét, igazolását. Ez a „vádaskodás” teljesen alaptalan, mert a felhívás az „uralkodást” nem a pusztításhoz, hanem a felelősséghez kapcsolja. Az uralkodás felelősséget jelent az embernek a „re-ábízottakért” (élőlények, környezet stb.), amelyet a fentebb idézett 1Móz 2,15 hoz életközébe.

Noéről és bárkájáról szóló történet sokszor volt a kételkedés, a gúny, az élcelődés tárgya az „aranykorszak” szolgálalkú „aranyzónokai” részéről, pedig őszerejű képe és szimbóluma annak (sok más értékes mondanivalója mellett), hogy hogyan menti az ember a veszélyeztetett állatokat.

A proféták a természet harmóniájában éltek, az istenit abban is átérezték. Nem véletlenül történtek itt az elhívások, a hierophániák, a teophániák.

Jézus tanításában nem annyira a teremtésre, mint inkább a gondviselésre, mint Isten szeretetének megnyilvánulására helyezte a hangsúlyt. Az isteni gondviselés minden létezőre kiterjed - hirdette Jézus, ennek a tanításnak klasszikus példája a Mt 6,25-34. A természettel ő is összhangban élt, abban is meglátta az istenit, imádkozott a természetben is (Mt 26,36-44; Lk 22,39-46).

Gyakran találkozunk olyan megállapításokkal, hogy a környezet károsításáért, az ökológiai válságért a tudomány és a technika a felelős. Mi elismerjük és értékeljük a tudomány és a technika emberszolgálatát, de nem azonosíthatjuk magunkat azokkal a törekvésekkel, amelyek csak utilisztikus

értékek elérésében látják az élet célját és értelmét. Mi valljuk Jézussal: „Több az élet a tápláléknál, és a test a ruházatnál” (Lk 12,23).

De megállapíthatjuk azt is, hogy erkölcsileg sem a tudomány, sem a technika nem vonható felelősségre, mert önmagukban véve nem bírnak erkölcsi jelleggel, azaz nem erkölcsösök vagy erkölcs ellenesek. Felelős az ember, aki a tudomány és a technika megteremtője és gyakorlati kivitelezője, aki úgy áll a kérdés súlypontjában, mint a válságot előidéző és azt leküzdeni képes értelmes és kötelességekkel felruházott lény.

Az erkölcs szellemében cselekvő ember pozitív módon gyakorol hatást környezetére. Ezért a teremtett világ védelme ma már nemcsak tudományos és technológiai megoldásokat vár, hanem erkölcsi és vallási indíttatásokat is a környezettel szembeni felelősség tudatosítására.

Az ember felismerte a veszélyt és képes cselekedni környezete védelméért, megőrzéséért. Ebben a munkájában nincs egyedül. Isten vele van és állandóan ihleti, sugalmazza a jó és az igaz és a szép cselekvésre.

Vallásos meggyőződésünkből fakadóan hangsúlyozzuk a szeretet kiterjesztését minden teremtményre, mert a mi világunk nem a tárgyak és életek halmaza, hanem Isten gondviselése által összhangba jövő világ, amelyben minden életakaratnak (A. Schweitzer), tárgynak vagy éppen életjelenségnek megvan a maga jól meghatározott szerepe és célja.

Figyelemmel kell kísérnünk a gyakorlati életben az elméleti síkon született következő megnyilatkozást: „Élni akaró élet vagyok az élni akaró életek közepette. Ez nem egy kiokoskodott mondat. Napról-napra, óráról-óra-ra ebben élek. Az eszmélés minden pillanatában megújulóan áll előttem. Mint soha el nem száradó gyökérből élő, a lét minden tényét átható világ- és életszemlélet sarjad belőle folytonosan. A léttel való etikus eggyéválás titokzatos valósága nő ki belőle.”

Köztudott, hogy a teremtett világ védelme ma már nemzetközi összefogást és együttműködést igényel. Az első jelentős lépés ezen a téren 1972-ben Stockholmban történt, ahol 113 ország képviselőinek a részvételével megtartották az Emberi Környezet Védelmével foglalkozó első ENSZ konferenciát. Azóta 10 évenként rendeznek nagyszabású konferenciákat.

A legutóbbi nagyszabású konferenciára 1992. júniusában került sor Rio de Janeiró-ban. Ennek a konferenciának egyik legnagyobb eredménye az volt, hogy a vallásos és a teológiai szemlélet erőteljesebben jelentkezett, mint korábban. Az itt elfogadott Szent Föld Közösség elnevezésű Nyilatkozatból kiemeljük:

- az ökológiai krízis, az ember lelki krízisének az a tünete, amely a közömbösségből fakad;
- minden teremtmény a másikra van utalva, és ez alól nem kivétel az ember sem;
- Isten különbözik a teremtett világtól, de mégis tevékenykedik ebben; tevékenysége a szeretetből fakad;
- át kell formálnunk magatartásunkat, és egy újfajta tiszteletet kell elfogadnunk a természetben megnyilvánuló isteni törvényekkel szemben;

- egyének és közösségek dolgozzanak ki egy ún. Föld-Etikát (Earth Ethics), amelynek mély lelki irányulása legyen;
- a világmindenség szent, mert Istenhez tartozik és egyetlenegy;
- a környezet iránti magatartásunk mindig Isten akaratához kell igazodjék.

Konkrét intézkedésekre és új lelkiségre van tehát szükségünk, mert „Azt mondani, hogy aggódunk a természetért, még nem elég; meg kell találnunk helyét beszédeinkben, tanításainkban és lelki gondozásaink során is. Mi magunk mögött hagytuk az Édent, ezért Isten segítségével arra kell törekednünk, hogy megfelelő utakat találjunk Földünk áldottabbá tételére” (Irene Holbey).

Meggyőződéssel fordulunk az egész emberiség lelkiismeretéhez szóló felhívás felé, mi, unitáriusok is: „Csak egy Földünk van, amelyet nem apáinktól örököltünk, hanem unokáinktól vettünk kölcsön.”

Dr. BALÁZS MIHÁLY

TRAUZNER LUKÁCS „MEGTÉRÉSE”

Talán akkor járok el helyesen, ha felidézem, mit mond az alábbi sorok főhőséről az erdélyiek egyetemjárását feldolgozó legfrissebb kiadvány: „1578 előtt Itáliában tanult. Dávid Ferenc veje, Kolozsváron városi jegyző, 1578-ban a százak tanácsának tagja, 1600–1601-ben és 1603-ban ítélőmester. Básta elfogatta, Bocskai fejedelemsége idején szabadult, 1606–1608-ban a fejedelmi tábla és az országgyűlés elnöke, 1607-ben birtokos nemes lett”¹.

Az alábbiak néhány ponton helyreigazítják majd ezt az életrajzot, de ez a korrekció a lényegen keveset módosít. Kétségtelenül kiderül ugyanis e Binder Pál² és Trócsányi Zsolt³ adataira támaszkodó összefoglalásból is, hogy páratlan nagyívű pályáról van szó, s Trócsányi ki is mondja: egészen kivételes az, amiképpen a kolozsvári szász náció tagja a tanácsúrságig vitte⁴. A történet azonban még izgalmasabbá válik, ha ennek az útnak a felekezetek közötti ívelését is figyelembe vesszük.

Trauzner Lukács ugyanis nem csupán Dávid Ferenc veje, hanem legbensőbb munkatársainak egyike volt. A Dávid Ferenc ellen lefolytatott per utolsó szakaszában már ő beszélt a nagybeteg püspök helyett, s tanainak védelmezőjeként írnak róla a források. Nagy szerepet vállalt az elhunyt unitárius püspök emlékének ápolásában is, hiszen minden valószínűség szerint ő a szerzője a *Defensio Francisci Davidis* című Krakkóban megjelent mű egy fontos fejezetének⁵. Ez éppen a Dávid-per lefolyását mondja el egy külföldi barátjához címzett levél formájában: *Epistola Transylvanorum ad N.N.*⁶. De minden jel arra mutat, hogy Trauzner részt vett abban a szellemi útkeresésben is, amely Dávid Ferenc halála után átjárta az erdélyi antitrinitarizmust. Nincs mód arra, hogy ezzel részletesen foglalkozzak. Csupán azt emítem meg, hogy egyik – elsősorban Christian Francken⁷ nevéhez kötődő – áramlata eljutott a vallás alapjainak megkérdőjelezéséig. Minden jel arra mutat, hogy Trauzner